

ลักษณะเด่นและพลวัตของเทศกาลกินเจ
โรงเจบ้านหมู ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า
จังหวัดฉะเชิงเทรา ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย
The Characteristics and Dynamics of Vegetarian
Festival in BanMoo Shrine, Saochangok Sub-district,
Bangkla District, Chachoengsao Province
in Contemporary Thai Society

ชลธิชา นิสัยสัตย์ (Chonticha Nisaisat)¹

วัชรีย์ ปั่นนิยม (Watcharee Punniyom)²

Received: September 15, 2019

Revised: December 9, 2019

Accepted: December 27, 2019

บทคัดย่อ

โรงเจบ้านหมู ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นโรงเจเก่าแก่แห่งหนึ่งของฉะเชิงเทรา มีประเพณีถือศีลกินเจเป็นเทศกาลประจำปีที่สำคัญของคนไทยเชื้อสายจีนซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานในตำบลสาวชะโงกเมื่อร้อยปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยสนใจวิเคราะห์ลักษณะเด่นของเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู ตำบลสาวชะโงก

---

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Rajabhat Rajanagarindra University

² สาขาวิชาสารสนเทศศาสตร์และบรรณารักษศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

Information Science and Library Science Department, Faculty of Humanities
and Social Sciences, Rajabhat Rajanagarindra University

และพลวัตที่เกิดขึ้นในเทศกาลกินเจ ณ โรงเจแห่งนี้ ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะเด่นของประเพณีกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา คือ การยึดถือและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมและพิธีกรรมการกินเจแบบดั้งเดิม มุ่งเน้นการถือศีลปฏิบัติธรรมอันเป็นหัวใจหลักของการกินเจในช่วงเดือน 9 ของชาวจีนแต่โบราณ นอกจากนี้ยังมีลักษณะเด่นในด้านการออกโรงทานตลอดเวลา 9 วัน อาหารเจที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ เต้ากั่ว ซึ่งเป็นอาหารจีนโบราณของชุมชนสาวชะโงก ปัจจุบันเนื่องจากบริบทสังคมเปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดพลวัตในประเพณีกินเจ จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ พลวัตด้านรูปแบบของพิธีกินเจ พลวัตด้านองค์ประกอบของการจัดประเพณีกินเจ และพลวัตด้านผู้ร่วมพิธีกรรม

คำสำคัญ: ลักษณะเด่น, พลวัต, เทศกาลกินเจ, จังหวัดฉะเชิงเทรา

Abstract

BanMoo Shrine, Saochangok Sub-district, Bangkla District, Chachoengsao Province is one of the oldest Shrines in Chachoengsao province. This shrine has a tradition of an annual Vegetarian Festival of Thai-Chinese people who settled in Saochangok Sub-district over a hundred years ago. This research aimed to analyze the characteristics and dynamism of rituals in Vegetarian Festival in BanMoo Shrine. The research revealed that an interesting belief of Vegetarian Festival in BanMoo Shrine is authenticity, focusing on the practice of meditation which was the main principle of vegetarianism during the ninth lunar month of the Chinese calendar. In addition, it also has alms canteen throughout nine days. The most famous vegetarian food is Tao Guo (tofu), which is traditional Chinese cuisine in Saochangok. At present, the society has impacted Vegetarian Festival's dynamism in BanMoo Shrine three types which are pattern dynamism, component dynamism and ritualist dynamism.

Keywords: Characteristics, Dynamics, Vegetarian Festival, Chachoengsao Province

บทนำ

เทศกาลกินเจเป็นประเพณีของชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญ เป็นที่รู้จักในวงกว้างในสังคมไทย ปัจจุบันเทศกาลนี้ไม่เพียงมีคนไทยเชื้อสายจีนเป็นผู้เข้าร่วมพิธีเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยคนไทยและชาวต่างประเทศหลายเชื้อชาติอีกด้วย

เทศกาลกินเจ หรือบางแห่งเรียกว่า ประเพณีถือศีลกินผัก เป็นประเพณีตามแบบลัทธิเต๋าพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งจะเริ่มต้นตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ ถึง ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินจีน รวมเวลา 9 วัน เพื่อชำระล้างร่างกายและทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (วิรัตน์ แก้วแทน, 2537, หน้า 31) เป็นประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ดวง อันได้แก่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวพระอังคาร ดาวพระพุธ ดาวพฤหัสบดี ดาวพระศุกร์ ดาวพระเสาร์ ดาวพระราหู และดาวพระเกตุ (दनัย ไชโยธยา, 2538, หน้า 250) เทศกาลกินเจถือเป็นเทศกาลเก่าแก่ที่มีตำนานเล่าขานความเป็นมาหลายตำนานด้วยกัน อาทิ ตำนานหนึ่งเล่าว่า ในรัชสมัยพระจักรพรรดิเตกาวางแห่งราชวงศ์เซ็ง ได้เกิดกบฏ “ไถ่เพ้ง” ขึ้น (“ไถ่เพ้ง” แปลว่า “สันติสุข”) พวกกบฏไถ่เพ้งนี้เป็นพวกฮั่นหรือจีนแท้ที่ก่อกบฏเพื่อกอบกู้แผ่นดินจีนคืนจากพวกแมนจู แต่ท้ายที่สุด หัวหน้ากบฏไถ่เพ้งทั้ง 9 คน ก็ถูกจับประหารชีวิตพร้อมกัน ด้วยเหตุที่ชาวจีนรักและอาลัยหัวหน้ากบฏทั้ง 9 มาก จึงยกย่องให้เป็นอ๊วงแห่งเทียนก๊ก หรือ “เจ้าแห่งเมืองสวรรค์” และตามที่เชื่อกันว่า วันที่หัวหน้ากบฏไถ่เพ้งถูกประหารชีวิตนั้นตรงกับวันที่ 1 เดือน 9 ทางจันทรคติของจีน เวลาต่อมาชาวจีนจึงพากันนุ่งขาวห่มขาวกินเจไว้ทุกข์ อุทิศส่วนกุศลให้แก่หัวหน้ากบฏไถ่เพ้งทั้ง 9 คน คนละ 9 วัน ทุกวันที่ 1 เดือน 9 อันเป็นที่มาของเทศกาลกินเจในปัจจุบัน (दनัย ไชโยธยา, 2538, หน้า 255)

ในภาษาจีนทางพุทธศาสนานิกายมหายาน คำว่า เจ มีความหมายเดียวกับคำว่า อุโบสถ ดังนั้นการกินเจจึงมุ่งสื่อถึงการรับประทานอาหารก่อนเที่ยงวัน เหมือนกับที่ชาวพุทธรักษาศีล 8 โดยไม่รับประทานอาหารหลังจากเที่ยงวันไปแล้ว ในทางอักษรศาสตร์จีน อักษรตัว “แฉะ” มีพัฒนาการมาจาก ตัวอักษร ฉี “𪛗” ซึ่งแปลว่า บริบูรณ์ เรียบร้อย อักษรแฉะเกิดจากการเพิ่มเส้นตั้งและสองจุด (小) เข้าไปกลางอักษรฉี ทำให้เกิดตัว ซือ (示) ซึ่งแปลว่า การสักการะ อยู่ในแก่นกลางของตัวฉี แฉะ (𪛗) จึงมีความหมายว่า การรักษาความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ ด้วยเหตุนี้ทุกปีเมื่อถึงเทศกาลกินเจ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจึงนิยมนุ่งขาวห่มขาวเพื่อแสดงถึง

การตัดกิเลสจากโลกภายนอก และรักษาศีลด้วยการงดเว้นการกินเนื้อสัตว์ งดเว้น การกินผักที่มีกลิ่นแรง เช่น ผักชี กระเทียม ต้นหอม กุยช่าย เพราะถือว่าเป็นสิ่งกระตุ้น อารมณ์ และทำทานเพื่อถวายเป็นเครื่องบูชาต่อพวงเทพและพระผู้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย

ความหมายอันดีงามและความเชื่อเรื่องบุญกุศลอันเกิดจากการปฏิบัติตาม ธรรมเนียมของเทศกาลกินเจ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวไทยเชื้อสายจีนยังคงยึดถือ และสืบทอดการถือศีลกินเจจนถึงปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า ในประเทศไทย ที่ใดมีชุมชน ชาวจีนตั้งอยู่ ที่นั่นย่อมมีเทศกาลกินเจปรากฏให้เห็น ดังเห็นได้จากงานเทศกาลกินเจ ในชุมชนจีนที่กระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ของไทย เช่น ชุมชนจีนเยาวราช ภูเก็ต พังงา ตรัง นครสวรรค์ พิษณุโลก ชลบุรี จันทบุรี เป็นต้น

ชุมชนสาวชะโงก อำเภอบางคล้า เป็นชุมชนชาวจีนที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัด ฉะเชิงเทรา คนไทยเชื้อสายจีนในสาวชะโงกมีบรรพบุรุษเป็นชาวจีนที่อพยพจาก แผ่นดินใหญ่เข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวเขมรซึ่งเป็นประชากรกลุ่มดั้งเดิมของพื้นที่ และต่อมาชาวจีนเหล่านี้ได้ขยายพื้นที่ทำมาหากิน กลายเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ ขณะที่ชาวเขมรได้พากันอพยพไปตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่บริเวณตำบลหัวสำโรง อำเภอบางคล้า

จากการลงพื้นที่ภาคสนามที่ตำบลสาวชะโงกพบว่า ชาวจีนที่อพยพมาทำมาหากิน ในพื้นที่แห่งนี้ ได้นำความเชื่อเรื่องเทพเจ้าตามแบบอย่างบรรพบุรุษมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจ มีการตั้งศาลเจ้าและโรงเจขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางประกอบกิจกรรมทางศาสนา และเป็นศูนย์รวมจิตใจ เทศกาลที่สำคัญที่ปฏิบัติสืบมาอย่างต่อเนื่อง คือ เทศกาลกินเจ จากการสอบถามพบว่า พิธีถือศีลกินเจโรงเจตลาดบ้านหมู หรือโรงเจ “บันกิมยี่อฮั่ว” มีมานานแล้ว เชื่อกันว่าโรงเจแห่งนี้มีชุดโง้งที่ศักดิ์สิทธิ์มาก เมื่อถึงเทศกาลกินเจ ในเดือนตุลาคมของทุกปี ลูกหลานคนไทยเชื้อสายจีนที่ไปทำงานต่างถิ่นจะต้องเดินทาง กลับมาร่วมพิธีทุกปี รวมถึงมีประชาชนจากทั่วประเทศเดินทางมาถือศีล กินเจ นุ่งขาว ห่มขาว ณ โรงเจแห่งนี้เป็นจำนวนมากด้วย จุดเด่นของการกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมู คือ การเลี้ยงทานและเน้นถือศีลปฏิบัติธรรม โดยจะมีการสวดมนต์ 4 เวลา ทุกวัน ตลอดเทศกาล ในวันที่ 5 ของการกินเจจะมีพิธีลอยกระทง โดยการอัญเชิญพระโพธิสัตว์ กวนอิมมาประทับเพื่อโปรดสัตว์และคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรม พร้อมทั้งมีการจัดเรียวนต์ ประมาณ 4-5 ลำ พาผู้เข้าพิธีล่องตามลำน้ำบางปะกงไปถึงปากเกาะลัด อำเภอบางคล้า

เพื่อทำพิธีเชิญวิญญาณทางน้ำมารับส่วนบุญ ตลอดจนเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้กับผู้ร่วมพิธีด้วย

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลดังกล่าวไม่เป็นที่รับรู้ของคนทั่วไปมากนัก งานวิจัยนี้จึงสนใจค้นคว้ารวบรวมความเป็นมาของเทศกาลกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ ตำบลสาวชะโงก จังหวัดฉะเชิงเทรา และศึกษาประเพณีพิธีกรรมความเชื่อในเทศกาลดังกล่าว โดยเก็บข้อมูลภาคสนามและใช้ทฤษฎีทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยนี้ นอกจากจะเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ชุมชนแล้ว ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของประเพณีกินเจในชุมชนสาวชะโงก ตลอดจนพบลักษณะที่เป็นพลวัตของพิธีกรรมกินเจ และบทบาทใหม่ ๆ ของเทศกาลกินเจที่เกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงแห่งโลกาภิวัตน์ สะท้อนให้เห็นปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของประเพณีเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเปรียบเทียบกับการจัดเทศกาลกินเจในชุมชนชาวจีนอื่น ๆ ในสังคมไทยปัจจุบัน หรือนำไปสู่การศึกษาเพื่อหาแนวทางพัฒนาวิธินุรักษ์และสืบทอดประเพณีต่อไปด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา รวบรวมประวัติความเป็นมาของเทศกาลกินเจของโรงเจตลาดบ้านหมุ่ ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อ ความหมาย บทบาทและคุณค่าของเทศกาลกินเจโรงเจตลาดบ้านหมุ่ ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา
3. เพื่อวิเคราะห์พลวัตของเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมุ่ ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทบทวนวรรณกรรม

กลุ่มที่ 1 งานวิจัยที่สนใจศึกษาเทศกาลกินเจในภาคใต้ งานวิจัยในกลุ่มนี้มีหลายเล่ม ที่สำคัญได้แก่ การศึกษาความเป็นมาของประเพณีกินเจในจังหวัดภูเก็ตของ ดนัย ไชยโยธา (2538) ใน หนังสือ ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น ดนัย ไชยโยธานำเสนอความเป็นมาของเทศกาลกินเจใน

ภูเก็ตว่า เทศกาลกินเจมีจุดเริ่มต้นที่อำเภอกะทู้ จังหวัดภูเก็ต เป็นแห่งแรก ประมาณ ปี พ.ศ. 2368 เมื่อมีจ้าวเร่ขายจีนคนหนึ่งเดินทางมาเปิดการแสดงที่หมู่บ้านเก็ตโหว แต่เมื่อเปิดแสดงได้ระยะหนึ่งก็เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วยขึ้นทั้งคณะ ทำให้ถูกคิดขึ้นได้ว่า เทพเจ้าที่พวกตนเคารพจะลงโทษ เนื่องจากพวกตนละเลยการถือศีลกินเจดังที่เคยปฏิบัติเมื่อครั้งยังอยู่ในประเทศจีน จึงได้พร้อมใจกันทำพิธีขอขมาและได้ถือศีลกินเจตามประเพณี ผลปรากฏว่าการเจ็บไข้ได้ป่วยของคณะหายไพบหมดสิ้น นับแต่นั้นชาวจีนในภูเก็ตจึงได้เริ่มประกอบพิธีกินเจจนถึงปัจจุบัน การกินเจที่ศาลเจ้ากะทู้ถือเป็นต้นแบบของการกินเจที่ถูกต้องตามประเพณีดั้งเดิมและได้แพร่ขยายไปทั่วเกาะภูเก็ต ตลอดจนจังหวัดใกล้เคียง อาทิ พังงา กระบี่ ตรัง ในเวลาต่อมา

เกตุมาตุ ดวงมณี (2558) ศึกษาเรื่อง **ความเหมือนและแตกต่างของพิธีกรรมในเทศกาลกินเจของศาลเจ้าจีนในจังหวัดตรัง** มุ่งศึกษาลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมในเทศกาลกินเจของศาลเจ้าจีนในจังหวัดตรัง โดยเก็บข้อมูลภาคสนามจากศาลเจ้าจำนวน 4 แห่ง คือ ศาลเจ้าท่ามก่งเยี่ย ศาลเจ้ากิวอ่องเอี้ย ศาลเจ้าหมื่นราม และศาลเจ้ากิวอ่องไต่เต่ห้วยยอด พบว่า พิธีถือศีลกินเจจังหวัดตรังเป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีน ประกอบด้วยพิธีกรรมใหญ่ 8 พิธีกรรม คือ พิธีปลุกพระตม ประชากรทั้ง 12 นักฆัตร พิธีป้ายตัว พิธีขึ้นเสาดังโก พิธีปางเอี้ยและพิธีโขกุน พิธีพระออกเที่ยว พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีส่งเทพเจ้า และพิธีลงเสาดังโกและพิธีโขกุนควา

กลุ่มที่ 2 งานวิจัยที่สนใจศึกษาเทศกาลกินเจในภาคกลาง นอกจากภาคใต้แล้ว ชาวจีนยังตั้งหลักแหล่งในภูมิภาคอื่นของไทยด้วย เช่น ในกรุงเทพมหานคร ชุมชนจีนที่สำคัญได้แก่ย่านเยาวราช มีงานวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมย่านเยาวราช ศึกษากรณี: เทศกาลกินเจของ สมศักดิ์ คล้ายสังข์ (2549) งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความต้องการกลับมาเที่ยวอีกของผู้มาเที่ยวงานเทศกาลกินเจเยาวราช พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการกลับมาเที่ยวงานเทศกาลกินเจเยาวราชอีก ได้แก่ การจัดกิจกรรมบันเทิง กิจกรรมที่สร้างความประทับใจเกี่ยวกับประเพณีกินเจ อาหารปรุงสำเร็จ และสินค้าอุปโภคบริโภค

บทความเรื่อง **เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม** ของ เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ (2552) นำเสนอให้เห็นเทศกาลกินเจในพื้นที่ภาคกลาง ผลการศึกษาพบว่า ในรอบปีศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงครามจะมี

พิธีกรรมเกิดขึ้นทั้งหมด 8 เทศกาล ได้แก่ วันสารทจีน วันเทศกาลหยวนเซียว วันฉลองตอบแทนบุญคุณเทพเจ้าปลายปี วันฉลองวันเกิดเทพผู้เป็นประธานของศาลเจ้า วันฉลองวันเกิดเทพชั้นรองในศาล วันฉลองวันสร้างศาล วันเทศกาลกินเจ และวันระลึกวันตายของเทพผู้เป็นประธานศาลเจ้า เทศกาลที่มีพิธีกรรมสำคัญ ๆ คือ เทศกาลสารทจีน และเทศกาลกินเจ ในเทศกาลกินเจมีพิธีกรรมย่อยที่สำคัญ ได้แก่ พิธีสะเดาะเคราะห์บูชาดาว (ไปเต้า) พิธีกรรมการลอยกระทง (ปั้งจู้เต็ง) และพิธีส่งเจ้าการศึกษาทำให้เห็นว่า เทศกาลกินเจและเทศกาลสารทจีนเป็นช่วงเวลาที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นของกลุ่มชาวจีนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การช่วยงานและบริจาคสิ่งของให้ศาลเจ้า การมีปฏิสัมพันธ์ขณะร่วมพิธีกรรม เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 งานวิจัยที่สนใจศึกษาบทบาทหน้าที่ของเทศกาลกินเจ ที่สำคัญเช่น งานวิจัยของ อรหทัย รุ่งทวีรัตนิตย์ (2550) ศึกษาเรื่อง **บทบาทของเทศกาลกินเจในสังคมไทย** พบว่า เทศกาลกินเจช่วยธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จีนให้ดำรงอยู่ผ่านการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์หลัก ได้แก่ เจ้าแม่กวนอิม และเทพเจ้า 9 องค์ และสัญลักษณ์รอง ได้แก่ เครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ ช่วยสะท้อนวิถีคิด อุดมคติเกี่ยวกับชีวิตของชาวจีนที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างชัดเจน เช่น เทียนแดงเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งเรือง ซาลาเปา ข้าวห่อ มีความหมายถึง การมีอายุยืนยาว ส้ม หมายถึง ทอง โชคลาภ แอปเปิ้ล หมายถึง ความสงบสุข เป็นต้น ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเทศกาลกินเจในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบรรจุเทศกาลกินเจเข้าไปในแผนการท่องเที่ยวของประเทศ ทำให้เทศกาลกินเจขยายตัวเป็นธุรกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับผู้ประกอบการ เช่น กิจการร้านอาหารเจที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบอาหารจากการกินผัก ผลไม้ เป็นอาหารดัดแปลงที่รูปเหมือนเนื้อสัตว์ การโฆษณาถึงประโยชน์ของการกินเจอย่างเลอเลิศ ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมกินเจในปัจจุบันไม่ได้มีเฉพาะคนไทยเชื้อสายจีนเหมือนในอดีต และพบว่า กระแสสุขภาพนิยมทำให้วัยรุ่นและคนทั่วไปหันมากินเจมากขึ้น

จากการทบทวนงานวิจัยข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นภาพรวมของความสนใจที่นักวิชาการมีต่อเทศกาลกินเจ และได้แนวทางการวิเคราะห์หลายประเด็น ซึ่งจะนำไปประกอบการวิเคราะห์เปรียบเทียบให้เห็นลักษณะเด่น และพลวัตของเทศกาลกินเจในโรงเจตลาดบ้านหมู ตำบลสาวชะโงก จังหวัดฉะเชิงเทราต่อไป

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์สังคมในบริบทชุมชน มีวิธีการวิจัยที่ใช้แนวทางคติชนวิทยาเป็นกรอบการศึกษา มีวิธีวิจัยดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเทศกาลกินเจ พิธีกรรม บทบาททางสังคม ฯลฯ

2. เก็บข้อมูลภาคสนาม ณ โรงเจตลาดบ้านหมู ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ในปี พ.ศ. 2560-2561 โดยเก็บข้อมูลภาคสนามที่อยู่ในช่วงมีประเพณีพิธีกรรม และการเก็บข้อมูลภาคสนามนอกช่วงเวลาที่จัดประเพณีพิธีกรรม ด้วยวิธีการดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant)

2.2. การสังเกต (Observation) ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ

3. วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางคติชนวิทยา คือ แนวคิดการศึกษาพิธีกรรมและองค์ประกอบของพิธีกรรม ทฤษฎีบทบาทหน้าที่

4. เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย

บทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษา โดยแบ่งเป็น 4 หัวข้อ คือ ตำนานกินเจที่แพร่หลายในสังคมไทยและความสัมพันธ์กับพิธีกรรมกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู พิธีกรรมในเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู ลักษณะเด่นของประเพณีกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู และพลวัตและบทบาทของประเพณีกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู

1. ตำนานกินเจที่แพร่หลายในสังคมไทย และความสัมพันธ์กับพิธีกรรมกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู

1.1 ความหมายของ “เจ”

ถาวร ลิกขโกศล (2557, หน้า 448) อธิบายที่มาและความหมายของ “เจ” ไว้ว่า “เจ” เป็นคำยืมจากภาษาจีนแต่จื๊ว คำนี้ในภาษาจีนกลางออกเสียงเป็น “ไจ หรือ จาย” (Zhai) ส่วน ราชบัณฑิตยสถาน (2556, หน้า 332) อธิบายความหมายของ “เจ” ไว้ว่า “เจ น. อาหารที่ไม่ปรุงด้วยเนื้อสัตว์ และผักบางชนิด เช่น กระเทียม กุยช่าย ผักชี

ในทางอักษรศาสตร์จีน อักษร เจ ปรากฏครั้งแรกในจารึกโลหะสมัยราชวงศ์โจว ก่อนจะพัฒนาเป็นอักษรเสี่ยวจั้นในยุคนั้นกั๋ว ปลายสมัยราชวงศ์โจว ลักษณะอักษรคำว่า เจ เป็นรูปผสมของคำ ประกอบด้วยอักษร “ฉี 𠂔” แปลว่า เรียบร้อย บริบูรณ์” กับอักษร “สี่ 𠂔” แปลว่า แสดงการสักการะ อักษรทั้งสองลดรูปรวมกันเป็นอักษร 𠂔 จินกลาง อ่านว่า Zhai ไจ แต่จื๊ว อ่านว่า เจ มีนัยความหมายว่า “การแสดงถึงความเรียบร้อย, การทำให้เป็นระเบียบบริสุทธิ์ (ถาวร ลิกขโกศล, 2557, หน้า 449)

เดิมการกินเจมีหลักสำคัญอยู่ที่การถือศีลเพื่อประกอบพิธีกรรมสักการบูชา ขอพร หรือแสดงความขอบคุณต่อเทพยดาบนสรวงสวรรค์ เนื่องจากคนจีนโบราณมีความเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์จะไม่รับการติดต่อเช่นสรวงจากคนสกปรก มีมลทิน ดังนั้นก่อนพิธีเช่นสรวงหรือทำกิจสำคัญใด ๆ ผู้เข้าพิธีจึงนิยมทำกายให้บริสุทธิ์ ด้วยการอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด สวมเสื้อผ้าชุดใหม่ ถือศีลงดเว้นอาหารสดคาว คือ เนื้อสัตว์และผักฉุนกลิ่นแรง ตลอดจนงดเว้นการดื่มสุรา กิจกรรมทางเพศ และแยกตัวไปอยู่ในห้องต่างหากตามระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เห็นว่าตนมีศรัทธาแน่นแฟ้นและบริสุทธิ์สะอาดพอ การกินเจในคติดั้งเดิมจึงเป็นการถือศีลแบบจีนโบราณ แตกต่างจากความเข้าใจในปัจจุบันที่เน้นเรื่องการงดเว้นอาหารสดคาว (ถาวร ลิกขโกศล, 2557, หน้า 450)

1.2 การกินเจในประวัติศาสตร์จีน

การกินเจและมังสวัติของจีนมีความเป็นมายาวนาน ถาวร ลิกขโกศล (2557, หน้า 454-459) กล่าวว่า สมัยโบราณชาวจีนจะกินเจต่อเมื่อมีหน้าที่และ

มีกิจจำเป็น เพราะความไม่สะดวกเรื่องอาหาร อีกทั้งตามวัฒนธรรมเดิมของจีน การกินเจเป็นเรื่องของชนชั้นปกครองหรือผู้นำที่จะกินเฉพาะเมื่อจะทำพิธีกรรมหรือกิจสำคัญเท่านั้น การกินเจแต่เดิมจึงจำกัดอยู่ในวงแคบ ต่อมาการกินเจถูกทำให้แพร่หลายโดยพุทธศาสนาหายน ซึ่งภิกษุมีจารีตการกินอาหารมังสวิรัต เมื่อพุทธศาสนารุ่งเรือง โดยเฉพาะสมัยราชวงศ์ถัง ชาวบ้านได้ถือเอาการงดบริโภคเนื้อสัตว์เป็นบุญจรรย์มากขึ้น ทำให้การกินเจเริ่มเป็นที่รู้จัก หรือกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การกินมังสวิรัตพัฒนาเป็นการกินเจอย่างสมบูรณ์ เพราะมีเรื่องการถือศีลร่วมอยู่ด้วย และกลายเป็นแบบแผนในการกินเจตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

1.3 ตำนานการกินเจ

การกินเจเป็นวัฒนธรรมโบราณของชาวจีน มีตำนานอธิบายความเป็นมาของประเพณีและความเชื่อหลายตำนาน จากการทบทวนเอกสารข้อมูลพบว่า ตำนานที่เป็นที่รับรู้ในสังคมไทยมีทั้งหมด 8 ตำนาน สรุปเนื้อความโดยย่อได้ ดังนี้

ตำนานที่ 1 มีลักษณะเป็นตำนานฝ่ายพุทธมหายาน โครงสร้างของเรื่องกล่าวถึงที่มาของเทพกั๋ว อ้วง หรือ “นพราชา” ว่าเป็นภาคอวตารมาเกิดเป็นดาวนพเคราะห์ของพระพุทเจ้า 7 พระองค์ และพระมหาโพธิสัตว์ 2 พระองค์ ที่จะผลัดเปลี่ยนกันลงมาตรวจโลก ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 ของทุกปี เป็นที่มาให้สาธุชนทั้งหลายถือโอกาสนี้สร้างกุศลกินเจในวัน ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 เพื่อให้เทพประจำดาวอวยพรให้ประสบความสำเร็จและเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาประจำปี

ตำนานที่ 2 มีลักษณะเป็นตำนานวีรบุรุษ กล่าวถึงที่มาของการถือศีลกินเจว่า พระราชโอรสทั้ง 9 แห่งมณฑลกังไส ตายในสงครามและมาเกิดเป็นวิญญาณอารักษ์คุ้มครองชาวเมือง เมื่อมณฑลกังไสจะเกิดกบฏ พระราชโอรสองค์ที่ 1 แปลงกายเป็นขอทานมาทดสอบชาวเมืองและบอกวิธีแก้ไขให้พ้นภัยเมืองล่มว่า ให้ถือศีลกินเจ อนุภาคสำคัญในตำนาน คือ พระราชโอรสจำนวน 9 พระองค์ และอนุภาคการกินเจ ทำให้พ้นพิบัติภัยร้ายแรงได้ เป็นที่มาของการกินเจที่ต้องมีพิธีกรรมบูชาพรพราชาจำนวน 9 พระองค์ และการถือศีลกินเจในช่วง ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 ถึง ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 เพื่อสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา

ตำนานที่ 3 มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ กล่าวถึงที่มาของการกินเจว่าเป็นพิธีกรรมเพื่อระลึกถึงการสิ้นสุดราชวงศ์ซ่งของชาวยุ่ และเพื่อ

กลายเป็นพระราชกุศลแก่กษัตริย์จ้าวปิง กษัตริย์องค์สุดท้าย ซึ่งสิ้นพระชนม์ในวันที่ 9 เดือน 9 อนุภาคสำคัญของเรื่องเล่าสำนวนนี้ คือการระบุจำนวน เลข 9 อันเป็นจำนวนที่ตรงกับวันจัดเทศกาลกินเจและจำนวนเทพเจ้าที่อวตารที่จะลงมาโปรดสัตว์

ตำนานที่ 4 มีลักษณะเป็นตำนานประวัติศาสตร์ กล่าวว่าการกินเจว่าเป็นพิธีกรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่หัวหน้ากบฏไถ่ฟั่งจำนวน 9 คน ที่พยายามกอบกู้แผ่นดินจีนคืนจากพวกแมนจู แต่ถูกฆ่าตายในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 อนุภาคสำคัญของเรื่องเล่า คือจำนวนหัวหน้ากบฏ 9 คน ที่ตายในสงครามและได้รับยกย่องเป็นอ๊วงแห่งเทียนก๊กเพราะประกอบคุณงามความดีต่อแผ่นดิน และอนุภาควันตายของหัวหน้ากบฏในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 อันเป็นที่มาของวันประกอบพิธีกรรมกินเจ

ตำนานที่ 5 มีลักษณะเป็นตำนานปรัมปรา กล่าวถึงที่มาของการกินเจว่าเป็นเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงการกินเจของชาวจีนในสมัยโบราณในช่วงเวลาของการเจรจาเพื่อยุติสงครามของกษัตริย์แห่งฉินหลี่ทั้ง 9 อนุภาคสำคัญของตำนาน คือ ช่วงเวลาที่กำหนดให้มีการกินเจเป็นเวลา 9 วัน อันเป็นที่มาของการประกอบพิธีกรรมกินเจของทุกปีที่จะต้องจัดติดต่อกันเป็นเวลา 9 วัน

ตำนานที่ 6 มีลักษณะเป็นตำนานอธิบายความเป็นของประเพณี กล่าวถึงที่มาของการเริ่มวัฒนธรรมการกินเจว่า ชายขี้เมาคนหนึ่งได้เห็นแม่และคนรักของตนตายไปและพบแต่ความสุข เพราะถือศีลกินเจตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ชายขี้เมาจึงเลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิต งดกินเนื้อสัตว์ และหันมาบำเพ็ญศีล เพื่อให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ เช่นเดียวกับแม่และภรรยาของตน อนุภาคสำคัญของตำนาน คือการอธิบายที่มาของคติความเชื่อเรื่องการกินเจจะทำให้ได้กุศลผลบุญมหาศาล ส่งผลต่อการได้ไปเกิดบนสวรรค์ ได้รับความสุขหลังความตาย

ตำนานที่ 7 มีลักษณะเป็นตำนานวีรบุรุษ กล่าวถึงที่มาของเทพก๊วอว่งว่าเป็นภาคแบ่งของพระพุทธเจ้า 7 องค์ กับพระมหาโพธิสัตว์อีก 2 องค์ ทั้งนี้ ก่อนที่จะมาเป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าและพระมหาโพธิสัตว์ทั้ง 9 พระองค์นี้เคยเกิดเป็นกษัตริย์ที่ประกอบคุณความดีอันยิ่งใหญ่มาก่อน เป็นผู้นำทางวัฒนธรรมในยุคแรกเริ่มทำให้สังคมจีนเจริญก้าวหน้ามาตามลำดับ

ตำนานที่ 8 มีลักษณะเป็นตำนานประวัติศาสตร์ เล่าถึงเจ้าชายจูอี้ไห่ โอรสองค์ที่ 9 ของจูหยวนจาง ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์หมิง พยายามกอบกู้ราชวงศ์

คืนจากมองโกล แต่ก็ถูกเจิ้งเจิงกงฆ่าตายในทะเล ประชาชนจึงแต่งชุดไว้ทุกข์และกินเจ ถวายเป็นพระราชกุศล ในวันที่ 1-9 คำ

ความหลากหลายของตำนานสะท้อนความแพร่หลายของความเชื่อเกี่ยวกับการกินเจ และการประกอบพิธีกรรมในวันขึ้น 1 ค่ำ ถึง 9 ค่ำ เดือน 9 ของชาวจีน แต่โบราณ นอกจากนี้ การที่ตำนานแต่ละเรื่องอธิบายความเป็นมาของการกินเจในลักษณะเป็นตำนานต่างประเภทกันนั้น ยังสะท้อนให้เห็นการดัดแปลงและการปรับประยุกต์ตำนานมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ในบริบทสังคมวัฒนธรรม ศาสนาและการเมืองของจีนในอดีตที่ผ่านมาอีกด้วย ทั้งนี้ อนุภาคต่าง ๆ ในตำนาน ยังทำหน้าที่อธิบายพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ เช่น ตำนานสำนวนที่ 3 และสำนวนที่ 8 เล่าถึงอนุภาคการไว้ทุกข์ให้กับกษัตริย์ เป็นที่มาของการใส่ชุดขาวในเทศกาลกินเจ ดังที่ถาวร ลิกขโกศล (2557, หน้า 482-483) เสนอว่า แท้จริงแล้วการแต่งกายชุดขาวในเทศกาลกินเจเป็นชุดไว้ทุกข์ อันสืบเนื่องมาจากการใส่ชุดไว้ทุกข์ให้เจ้าชายปิงกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ซ่ง โดยอาจารย์เลียง เสถียรสุต เป็นผู้เสนอความคิดนี้เป็นคนแรกในหนังสือประวัติวัฒนธรรมจีนว่า “พิธีกินเจประจำปีของชาวจีนที่ปรากฏอยู่ตามภาคกลางในเมืองเราในเดือนตุลาคมนั้น สันนิษฐานว่าเป็นการบูชากษัตริย์เปิงซึ่งสิ้นพระชนม์ในระหว่างเสด็จไต้หวันโดยทางเรือ และเป็นการรำลึกถึงความสิ้นสุดของราชวงศ์ซ้อง โดยเอาพิธีกรรมของพุทธศาสนามาอำพรางทางการปกครอง เพราะพิธีนี้มีเฉพาะในฮกเกี้ยนซึ่งเป็นดินแดนสุดท้ายที่กษัตริย์เปิงเสด็จไปประทับ”

ตำนานการกินเจที่แพร่หลายในสังคมไทยดังกล่าวนี้ เจษฎา นิลสงวนเดช (2557) อภิปรายว่า เป็นตำนานที่นำทฤษฎีทางดาราศาสตร์เรื่องกลุ่มดาวเปย์โต้วมาจากประเทศจีน ตำนานพระกิวทองโตเต้ที่คนไทยรับรู้มากที่สุดมีอยู่ 3 ตำนาน คือ ตำนานดาวเทพเปย์โต้วทั้ง 9 ของศาสนาเต๋า ตำนานอดีตพระเจ้าจักรพรรดิ 9 พระองค์ ผู้ปกครองแผ่นดินในสมัยยุคปรณัมจีน และตำนานทางประวัติศาสตร์จีนที่รำลึกถึงจักรพรรดิองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์ซ่งได้ ตำนานเหล่านี้เข้ามาพร้อมกับการอพยพของชาวจีนฮกเกี้ยนที่ขึ้นฝั่งทางจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทย

ตำนานพระกิวทองโตเต้ที่อยู่ในกลุ่มพระเจ้าจักรพรรดิ 9 พระองค์ ผู้ปกครองแผ่นดินในสมัยยุคปรณัมจีน น่าจะเกิดจากประวัติศาสตร์ยุคเทพปรณัม ที่กล่าวถึงการสร้างโลกและกำเนิดมนุษย์และชนเผ่าต่าง ๆ ว่า ผานกู่ ได้แยกฟ้าดินออกจากกัน

จนตัวตาย และทุกอณูของร่างกายของเขาได้กลายเป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ภูเขา แม่น้ำ ต้นไม้ ฯลฯ จากนั้น เทพหนึ่งว่า กับเทพผู้สี่ ได้ร่วมกันสร้างมนุษย์ขึ้นจาก ก้อนดินเหนียว มนุษย์จึงได้ตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่เป็นชนเผ่าต่าง ๆ ตั้งแต่นั้นสืบมา เชื่อว่าหัวหน้าชนเผ่าในยุคแรกเริ่มมีเก้าพี่น้อง แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 9 แผ่นดิน ซึ่งตรงกับความเชื่อเรื่องดาวเป๋ยโต่วทั้ง 9 ของศาสนาเต๋าที่กล่าวว่า ดาวเป๋ยโต่วทั้งเก้า ได้แบ่งพื้นแผ่นดินออกเป็นเก้าส่วนตามหลักเก้าฟ้า เช่น ฟ้าที่หนึ่ง คือ ดาวเป๋ยโต่วที่เก้า ตำแหน่งข่าน ปกครองแผ่นดินจีโจว ฟ้าที่สอง คือ ดาวเป๋ยโต่วที่แปด ตำแหน่งคุน ปกครองแผ่นดินจิงโจว เป็นต้น

ส่วนตำนานพระกั๋วทองไต้ที่อยู่ในกลุ่มตำนานทางประวัติศาสตร์จีนที่รำลึกถึงจักรพรรดิองค์สุดท้ายแห่งราชวงศ์ซ่งได้นั้น เป็นตำนานที่อธิบายว่าการกินเจเกิดขึ้นเพื่อรำลึกถึงบุคคลในประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับการกั๋วแผ่นดิน ชาวจีนนำตำนานมาประมวลเพื่อใช้เป็นเทศกาลที่ระลึกด้วยการจัดงานกินเจรวม 9 วัน ในมิตินี้ การกินเจของชาวจีนในสมัยก่อนจึงมีเรื่องการเมืองแอบแฝงอยู่มาก แต่ต่อมา หลังจากที่ชาวจีนอพยพได้อาศัยแผ่นดินใหม่อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขแล้ว การกินเจจึงเป็นเรื่องของสำนักทางชาตินิยม โดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมืองเหมือนในสมัยโบราณอีกต่อไป นอกจากนี้ ตำนานในกลุ่มนี้ ยังอธิบายที่มาของพิธีกรรมแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของม้าทรงในช่วงเทศกาลกินเจที่ศาลเจ้าในภาคใต้ด้วยว่า มีที่มาจากความเชื่อหนึ่งเกี่ยวกับสำนักพรตบัวขาว ซึ่งเป็นสำนักที่มีอิทธิพลมากในสมัยราชวงศ์หมิง ผู้ที่เชื่อเรื่องเกี่ยวกับสำนักบัวขาว มักมีพิธีกรรมในเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ประกอบด้วย โดยเฉพาะชาวจีนฮกเกี้ยนตามแถบฝั่งทะเลตะวันออกจะเป็นสมาชิกนิกายบัวขาวกันมาก สายสำนักนี้ เมื่ออพยพไปอยู่สถานที่ใด ก็มักนำเอาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของสำนักบัวขาวไปเผยแพร่ด้วย ในประเพณีกินเจ จึงมีพิธีกรรมลุยไฟ ปีนบันไดมืด การทรงเจ้า ซึ่งเมื่อแรกเริ่มเดิมที เป็นการรวมตัวเพื่อกู่ขาคิดจากพวกมอญโกล และแมนจู โดยในสมัยราชวงศ์ซ่ง สำนักบัวขาวได้อาศัยการกินเจเป็นสิ่งที่ดึงดูดชาวฮั่นให้มารวมพลังกัน

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่โรงเจตลาดบ้านหมูพบว่า พิธีกรรมการถือศีลกินเจมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อที่มาจากตำนานพระพุทธรเจ้า 7 พระองค์ และพระมหาโพธิสัตว์ 2 พระองค์ แบ่งภาคมาเกิดเป็นดาวนพเคราะห์ และตำนานพระจักรพรรดิ 9 พระองค์ ผสมผสานกัน สังเกตได้จากลักษณะพิธีกรรมที่เน้นการถือศีล สวดมนต์

ปฏิบัติธรรม และการทำทาน แต่ขณะเดียวกันก็มีรูปเคารพของกั้วอ้วงสุดโจ้วเป็นกษัตริย์ 9 พระองค์ อย่างไรก็ตาม เห็นได้ชัดว่า การประกอบพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ไม่ได้รับคติความเชื่อเรื่องกษัตริย์แห่งสงครามมากนัก เนื่องจากไม่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการวางกำลังทหารเพื่อคุ้มครองพิธีกรรม การประทับทรงของพระทหาร การเลี้ยงขุนพลทหาร เหมือนการกินเจทางภาคใต้ ตลอดจนไม่ได้รับอิทธิพลของสำนักพรตบัวขาว เนื่องจากไม่ปรากฏพิธีกรรมเกี่ยวกับการแสดงอิทธิฤทธิ์ของม้าทรง และการเสด็จออกเยี่ยม

2. พิธีกรรมในเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมุ่

2.1 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชนสาวชะโงก และโรงเจตลาดบ้านหมุ่

ชุมชนสาวชะโงกเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งของจังหวัดฉะเชิงเทรา เดิมมีชาวเขมรออาศัยอยู่ เนื่องจากสาวชะโงกมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกงเหมาะกับการทำเกษตรกรรม การประมง และสะดวกต่อการเดินทางทางเรือ ชาวจีนจึงอพยพจากฉะเชิงเทรา ชลบุรี และพื้นที่ต่าง ๆ มาตั้งรกรากที่ชุมชนสาวชะโงก ที่มีจำนวนมากคือจีนฮกเกี้ยน มีความเชี่ยวชาญในการทำนา ทำไร่ โดยระยะแรกชาวจีนเข้ามาจับจองที่ดินบริเวณ “คลองสวนใหญ่” ชาวจีนในสาวชะโงกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม เช่น ทำสวนมะม่วง มะพร้าว พืช หนาก และค้าขาย รับจ้างต่าง ๆ หลังจากอพยพมาอยู่มากขึ้นและแต่งงานกับคนไทยในพื้นที่ ชาวจีนจึงมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนสาวชะโงกเป็นคนไทยเชื้อสายจีน

โรงเจตลาดบ้านหมุ่ ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ใกล้กับวัดสาวชะโงก เป็นโรงเจของชาวจีนฮกเกี้ยนที่อพยพมาอาศัยในฉะเชิงเทราก่อนขยายขยายมาอยู่ในพื้นที่สาวชะโงก เนื่องจากมีภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมกับการประกอบอาชีพทำเกษตรกรรมและการค้าขาย

ระยะแรก โรงเจมีสภาพเป็นเพียงโรงไม้เล็ก ๆ มุงหลังคาด้วยจาก ชาวจีนในชุมชนสาวชะโงกยึดถือโรงเจแห่งนี้เป็นสถานที่ประกอบพิธีในช่วงเทศกาลกินเจเดือน 9 ของทุกปี ต่อมาโรงเจคับแคบเกินไป จึงได้มีการรวบรวมกลุ่มชาวบ้าน ร่วมกันสร้างโรงเจเรือนไม้หลังคามุงสังกะสี เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีในช่วงเทศกาลกินเจ

จนถึงปี 2528 ทางโรงเรียนได้จัดตั้งมูลนิธิโรงเรียนตลาดบ้านหมูขึ้น และได้สร้างโรงเรียนใหม่เป็นคอนกรีตหลังคามุงกระเบื้องดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

2.2 พิธีกรรมในเทศกาลกินเจ โรงเรียนตลาดบ้านหมู

พิธีกรรมกินเจ โรงเรียนตลาดบ้านหมู จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อถือศีลปฏิบัติธรรม และทำบุญสร้างกุศล มีกำหนด 11 วัน เริ่มตั้งแต่ 29 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 9 พิธีกรรมแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ พิธีกรรมประจำวัน และพิธีกรรมในวันพิเศษ

1) **พิธีกรรมประจำวัน** ประกอบด้วย การสวดมนต์เพื่อสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการสวดบูชานพราชา พระกั้วอ้วงสุดไฉ้ว และการเดินรูป

การสวดมนต์ ทำทั้งหมด 4 เวลา คือ

ครั้งที่ 1 เวลา 05.00 น. สวดมนต์ทำวัตรเช้าถวายพุทธบูชา สวดบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 มีการถวายข้าว เจม่าย และน้ำชา

ครั้งที่ 2 เวลา 10.00 น. สวดมนต์สักการะพระคุณเจ้า มีการอ่านโองการถวายรายงานรายชื่อผู้บริจาคทาน

ครั้งที่ 3 เวลา 16.00 น. สวดมนต์ทำวัตรเย็น และเดินจงกรม

ครั้งที่ 4 เวลา 19.00 น. พิธีสวดมนต์ถวายพุทธบูชา และเดินรูปสะเดาะเคราะห์

การเดินรูป ทำวันละ 1 ครั้ง ในช่วงกลางคืน เวลา 19.00 น. หลังพิธีสวดมนต์เย็น มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการสรรเสริญและรับพรจากเทพเจ้า 9 องค์ เชื่อว่าเมื่อรับพรจากเทพเจ้าแล้ว จะทำให้มีแต่ความสุขความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต การเดินรูปจะเดินเป็นวงกลมแถวเรียงหนึ่ง จำนวน 3 รอบ ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเดินรูปจะต้องแต่งกายด้วยชุดสีขาว การเดินตั้งต้นจากแท่นประทับองค์กั้วอ้วงสุดไฉ้ว ออกมาจากศาลเจ้าผ่านแท่นทิงมาที่วิหารเจ้าแม่กวนอิมพันกร ศาลเจ้าพ่อเล่าเอี้ยะกงแล้วเดินวนกลับเป็นรูปวงกลมเข้าไปศาลเจ้าอีกครั้ง ผ่านแท่นประทับไ้เปี๊ยะเซียนโจวซือ และสิ้นสุดที่แท่นประทับองค์กั้วอ้วงสุดไฉ้ว ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง

2) พิธีกรรมเฉพาะ มีทั้งหมด 10 พิธีกรรม คือ

1. **พิธีอัญเชิญองค์กั้วอ้วง** จัดในวัน 29 ค่ำ เดือน 8 เพื่ออัญเชิญองค์กั้วอ้วงสุดไ้วมาเป็นประธานในพิธีกินเจ ชาวไทยเชื้อสายจีนในชุมชนสาวชะโงกเชื่อว่าเป็นชุดไ้วศักดิ์สิทธิ์ และมีความเก่าแก่ มีชื่อเสียงร่ำลือเป็นที่รู้จักในวงกว้างในอดีต นอกจากชาวไทยเชื้อสายจีนในสาวชะโงกแล้ว ชาวไทยเชื้อสายจีนต่างถิ่นก็ยังให้ความนับถือ นิยมมาราบไหว้ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลเสมอ และมักจะมาเป็นประจำทุกปี

2. **พิธีอัญเชิญองค์โปยเขียนโจวซือ** เป็นพิธีอัญเชิญองค์โปยเขียนมาประทับในศาลเจ้าเพื่อโปรดสาธุชนที่เข้าร่วมพิธีถือศีลกินเจ ทำพิธีในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 9 เวลา 09.00 น. ชาวจีนยกเกียนในสาวชะโงกมีความเชื่อว่า โปยเขียนเป็นเทพเจ้าแห่งโชคลาภ ความสำเร็จ ความเมตตา และความร่ำรวย จึงมีการอัญเชิญองค์โปยเขียนมาประทับที่ศาลเจ้าในช่วงเทศกาลกินเจเพื่อให้สาธุชนได้กราบสักการะขอพรเพื่อความ เป็นสิริมงคล จากนั้น เวลาประมาณ 11.00 น. มีพิธีลุยไฟ เป็นการประทับทรงองค์โปยเขียนเพื่อบอกกล่าวและให้คำแนะนำแก่สาธุชน

3. **พิธีส่งองค์โปยเขียนโจวซือ** ทำในวันขึ้น 4 ค่ำ เดือน 9 หรือหลังจากองค์โปยเขียนเสด็จมาประทับแล้วเป็นเวลา 3 วัน การส่งเสด็จ คณะกรรมการศาลเจ้าและสาธุชน จะอัญเชิญกระถางธูปลงจากแท่นประทับและตั้งขบวนแห่นำกระถางธูปเดินไปที่สะพานสาวชะโงกอันเป็นจุดเดิมที่รับเสด็จและทำพิธีส่งกลับคืนสวรรค์

4. **พิธีไหว้ “หล่าเต่า ปักเต้า” “ทึง ทิม่า” “เจ้าแม่กวนอิมพันกร”** ทำในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 9 เพื่อไหว้สักการะเทพเจ้าที่สำคัญในโรงเจตลาดบ้านหมู้นั่นได้แก่ “หล่าเต่า ปักเต้า” เทพแห่งดวงดาว “ทึง ทิม่า” เทพดาฟ้าดิน และ “เจ้าแม่กวนอิมพันกร”

5. **พิธีปล่อยปลา นก เต่า** ทำในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 9 เพื่อสร้างกุศลโดยการทำทานให้ชีวิต เชื่อว่าการให้ชีวิตเป็นทานจะช่วยต่ออายุขัยให้ตนและคนในครอบครัวมีอายุยืนยาว

6. **พิธีลอยกระทง** เป็นพิธีประกาศให้วิญญาณภูตทางน้ำรับรู้ว่ามีพื้นที่บริเวณนี้จะประกอบพิธีทั้งกระเจดในวันรุ่งขึ้น เพื่อจะได้มารับผลบุญ พิธีลอยกระทงทำในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือน 9 เวลาเย็นประมาณ 18.00 น. มีพิธีอัญเชิญกั้วอ้วงสุดไ้ว

เจ้าแม่กวนอิม และเทพเจ้าต่าง ๆ ลงแพพิธีกรรมล่องทวนน้ำบางปะกงขึ้นไปเพื่อทำพิธีเชิญดวงวิญญาณทางน้ำมารับส่วนบุญในวันเทศกาล สาคูชนที่ร่วมพิธีลอยกระทงจะอธิษฐานลอยเคราะห์กรรมไปกับกระทง เชื่อว่าหลังจากผ่านพิธีลอยกระทงชีวิตจะดีขึ้น มีแต่ความสุขความเจริญ

7. พิธีทิ้งกระจาด ไพรยทาน มีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนบุญให้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตไปแล้ว และส่งสิ่งของเครื่องใช้ ข้าวปลาอาหาร แก่ผู้ไร้ญาติ รวมทั้งบริจาคสิ่งของเป็นทานแก่คนยากคนจน ทำในวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 9 เวลาเย็นประมาณ 15.00 น. มีการทำพิธีสวดมนต์อุทิศส่วนกุศลให้กับวิญญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณผู้ไร้ญาติต่าง ๆ จากนั้น จึงมีการทิ้งกระจาดไพรยทาน โดยการแจกข้าวสาร เครื่องใช้ต่าง ๆ และมอบทุนการศึกษา อุปกรณ์กีฬาแก่เด็กนักเรียน

8. พิธีสงเสด็จท้าวพญายม ทำในวันเดียวกับพิธีทิ้งกระจาดไพรยทาน โดยมีความเชื่อว่า ท้าวพญายมเป็นเจ้าแห่งผี จะทำหน้าที่ดูแลแจกสิ่งของให้ผู้ล่วงลับ ตลอดจนดูแลมิให้ภูตผีปีศาจที่เข็ญมารับส่วนกุศลแย่งชิงสิ่งของกัน หลังจากทำพิธีอุทิศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณแล้ว เจ้าหน้าที่ศาลเจ้าจะอัญเชิญรูปท้าวพญายมไปเผาที่ศาลเจ้าตระกูลซิม เพื่อเป็นการส่งเสด็จกลับด้วยไฟ

9. พิธีบูชาเทพบาล เป็นพิธีกราบไหว้เทพธรรมบาล หรือเทพที่ปกปักรักษาศาสนาพุทธ 24 พระองค์ ทำพิธีข้ามวัน ช่วงวันที่ 8 ข้ามวันที่ 9 ของเทศกาลกินเจ เชื่อว่า หลังจากเข้าพิธีบูชาเทพบาล เหล่าเทพบาลทั้ง 24 พระองค์จะอำนวยการให้มีความสุขร่มเย็น ได้อานิสงส์เป็นผู้มีบารมีบริบูรณ์ ถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์และเป็นผู้เจริญในธรรมแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

10. พิธีส่งองค์กั้วอ่วงและลงเสาตึก จัดขึ้นในเช้าวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 9 มีพิธีนำเครื่องกระดาษและกระถางธูปลงสู่เรือแพ เพื่อนำกระถางธูปจมนลงในน้ำเป็นการส่งพระกั้วอ่วงกลับสู่สวรรค์ จากนั้นกลับสู่โรงเจประกอบพิธีลาที่บูชาลงเสาตึก ดับตะเกียง 9 ดวง นับเป็นการสิ้นสุดพิธีกรรมต่าง ๆ ในเทศกาลกินเจ

3. ลักษณะเด่นของประเพณีกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมุ่

ลักษณะเด่นของประเพณีกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ คือ การยึดถือและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมและพิธีกรรมแบบดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่า การกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ ไม่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการแสดงอภินิหารของม้าทรง หรือการออกร้านจำหน่ายอาหารเจ การแสดงต่าง ๆ ดังที่พบในเทศกาลกินเจที่ชุมชนจีนแห่งอื่น แสดงให้เห็นว่าการกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ เป็นพิธีกรรมที่มุ่งเน้นการถือศีลปฏิบัติธรรม อันเป็นหัวใจหลักของการกินเจในช่วงเดือน 9 ของชาวจีนแต้โบริณ

นอกจากนี้ ยังมีลักษณะเด่นในด้านการออกโรงทาน ตลอดเวลา 9 วัน โรงเจจะจัดโรงทานไว้บริการให้ทานอาหารแก่บุคคลทั่วไป อาหารเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่นั้น ขึ้นชื่อในเรื่องรสชาติอร่อยและความสะอาด อาหารเจที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ เต้ากั่ว ซึ่งเป็นอาหารจีนโบราณของชุมชนสาวชะโงก มีโรงทำเต้ากั่วอยู่ข้างโรงเจตลาดบ้านหมุ่ ทั้งนี้ เต้ากั่วไม่เพียงเป็นอาหารที่สร้างชื่อเสียงให้ชุมชนสาวชะโงก และสร้างรายได้ แต่ทุกครั้งที่เทศกาลกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ เต้ากั่วยังทำหน้าที่แสดงอัตลักษณ์ของชาวจีนในชุมชนสาวชะโงก และยืนยันความเป็นชุมชนชาวจีนเก่าแก่แห่งหนึ่งของฉะเชิงเทราด้วย

4. พลวัตและบทบาทของประเพณีกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมุ่

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ประเพณีการกินเจโรงเจตลาดบ้านหมุ่มีพลวัตทั้งในด้านรูปแบบพิธีกรรม พลวัตด้านองค์ประกอบของการจัดประเพณีกินเจ และพลวัตด้านผู้ร่วมพิธีกรรม

4.1 พลวัตด้านรูปแบบพิธีกรรม ปรากฏในแง่การเพิ่มพิธีกรรมบางอย่าง เข้าไปในช่วงเวลากินเจ 9 วัน เช่น พิธีกรรมการไหว้เทพบาล การปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรม เช่น ในพิธีเทกระจาด เดิมเป็นการโยนตัว เพื่อให้คนยารู้สึกที่มารอรับของบริจาคนำตัวที่จับได้ไปแลกของ ปัจจุบันพิธีโยนตัวเปลี่ยนเป็นการเข้าคิวรับของโดยตรง ในพิธีลอยกระทงเดิมลอยบริเวณศาลาท่าน้ำข้างโรงเจ ปัจจุบันโรงเจจ้างแพขนาดใหญ่มาใช้ในการประกอบพิธี และเช่าเรือยนต์สำหรับรับส่งคนไปร่วมพิธีลอยกระทงกลางแม่น้ำบางปะกง นอกจากนี้ยังมีการจำหน่ายกระทงเพื่อหารายได้เข้าศาลเจ้า และเพิ่มการลอยกระทงสายเพื่อให้เกิดความสวยงาม การลดความสำคัญของกิจกรรมบางอย่างลง เช่น ในอดีตการแสดงงิ้วในโรงเจช่วงเทศกาลกินเจก็คึกคักกว่าปัจจุบันมาก

เนื่องจากมีความเชื่อเรื่องการเล่นจิ้งจอกเข้า ปัจจุบันการแสดงจึงลดเวลาลงเหลือเพียง 1 ชั่วโมง เนื่องจากความนิยมการแสดงจึงลดลง

4.2 พลวัตด้านองค์ประกอบของการจัดประเพณีกินเจ ปรากฏในแง่การปรับปรุงอาคารศาลเจ้าและอาคารต่าง ๆ ในโรงเจ จากศาลเจ้าเดิมที่มุ่งหลังคาด้วยใบจากเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหลังคามุงกระเบื้อง และยังสร้างอาคารที่พักและอาคารโรงทานเพิ่มเติม ทำให้ผู้คนมาร่วมพิธีกรรมกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่มากขึ้น เพราะอาคารศาลเจ้าใหม่มีพื้นที่กว้างขวางสำหรับประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และมีที่พักค้างแรมสำหรับผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมตลอดช่วงเวลา 9 วัน การเปลี่ยนแปลงรูปเคารพจากกระดาดเป็นเทวรูป การจัดโรงทาน เลี้ยงอาหารเจ มีรูปแบบเปลี่ยนไปทุกปี มีเมนูอาหารหลากหลายมากขึ้น และเป็นอาหารเจแท้ ๆ ที่ไม่มีการดัดแปลงรูปเป็นเนื้อสัตว์ การจัดขบวนรับเจ้า แตกต่างจากอดีต โดยมีการจัดระเบียบขบวน เน้นความเป็นระเบียบและสวยงาม มีทั้งการแห่สิงโต ขบวนดนตรี ขบวนปายองค์เทพ ขบวนธงเจ ขบวนโคมตลอดจนขบวนนางฟ้า การเพิ่มสัญลักษณ์ในพิธีกรรม มูลนิธิได้จัดให้มีเทียนขนาดใหญ่ 9 ต้น จุดไว้หน้าทางเข้าศาลเจ้าเพื่อเป็นตัวแทนองค์ก๊วอ้วงฮุดโจ้ว เพิ่มเติมจากสัญลักษณ์หลักในพิธีกรรม เช่น กระถางธูป และเทวรูปองค์ก๊วอ้วง โดยเหตุที่เลือกใช้เทียน เพราะมีความหมายเกี่ยวข้องกับความเจริญรุ่งเรือง ปัจจุบันเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมกินเจที่พบทั่วไปในศาลเจ้าต่าง ๆ ของไทย โดยเพิ่งจะได้รับความนิยมเมื่อไม่นานมานี้ จำนวนเครื่องเช่นไหว้ จำนวนเครื่องเช่นไหว้มีมากขึ้นและมีคุณภาพดีกว่าในอดีต เนื่องจากมูลนิธิได้รับเงินบริจาคมากพอ เพลงบรรเลง เดิมระหว่างที่ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา จะไม่มีการเปิดเพลง เพราะผู้มาปฏิบัติธรรมเป็นคนในชุมชน เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมแล้วต่างเดินทางกลับบ้านไม่ได้อยู่ในบริเวณศาลเจ้า ปัจจุบันผู้มาถือศีลมีบุคคลภายนอกด้วย และอยู่ปฏิบัติธรรมที่โรงเจตลอดเวลา 9 วัน ดังนั้นจึงมีการว่าจ้างบริษัทเครื่องเสียงมาเปิดเพลงบรรเลงคลอในระหว่างที่ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้ผู้มาปฏิบัติธรรมได้ฟัง เป็นการสร้างบรรยากาศไม่ให้เงียบเหงาและยังเป็นการกล่อมเกลาคิดใจ เนื่องจากเพลงบรรเลงมักมีเนื้อหาว่าด้วยอานิสงส์ในการรักษาศีลกินเจ เครื่องกระดาดในพิธีกรรม มูลนิธิโรงเจตลาดบ้านหมุ่ มีบริการรับบริจาคสำหรับซื้อเครื่องกระดาดที่ต้องใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในช่วงเทศกาลกินเจ ช่วยให้สาธุชนได้รับความสะดวกในด้านการเข้าร่วมพิธีกรรม และเพิ่มรายได้ให้โรงเจ

4.3 พลวัตด้านผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ผู้มาร่วมพิธีกรรมกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมูมีจำนวนมากขึ้นกว่าในอดีต มีทั้งคนในชุมชนสาวชะโงกและคนนอก และมีหลายช่วงวัย ทั้งคนชรา คนหนุ่มสาว และเด็ก ปัจจุบันที่สนับสนุนให้มีคนนอกมาเข้าร่วมพิธีกรรมกินเจที่โรงเจบ้านหมูมากขึ้น ประกอบด้วยการบอกเล่าปากต่อปาก ถึงความศักดิ์สิทธิ์ขององค์ฮู้จ้าว การพัฒนาโรงเจให้มีที่พักค้างคืนสำหรับผู้ถือศีลกินเจ การติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์เทศกาลกินเจบริเวณทางเข้าโรงเจ ริมถนน 304 ตลอดจนการสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ที่ทันสมัย เช่น มี facebook ของโรงเจตลาดบ้านหมู ทำให้โรงเจตลาดบ้านหมูเป็นที่รู้จักในวงกว้างมากขึ้น

ดังนั้น ถึงแม้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดประเพณีกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมู จะเห็นว่าเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู มีความโดดเด่นในแง่ของการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวจีนแบบดั้งเดิมไว้ได้ แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในตัวพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม พลวัตที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมกินเจตามที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้ ไม่ได้ทำลายกรอบของการปฏิบัติธรรม และไม่ได้เข้าไปแตะต้องหลักการสำคัญของพิธีกรรม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงเป็นพลวัตในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อช่วยให้การประกอบพิธีกรรมกินเจเกิดความสวยงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะดวก และมีบรรยากาศที่ดี

ผลการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประเพณีกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมูที่มีต่อชุมชน สรุปได้ว่า ประกอบด้วยบทบาทระดับบุคคลและบทบาทในระดับชุมชน

1. บทบาทระดับบุคคล ได้แก่ **บทบาทด้านจิตใจ** การกินเจมีบทบาทต่อการสร้างความสุขเนื่องจากความอิ่มเอมใจที่ได้ปฏิบัติธรรม บทบาทต่อการเสริมความมั่นคงทางจิตใจ เกิดจากความเชื่อว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะได้รับความคุ้มครองจากเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มาประทับและอวยพรในช่วงเทศกาลกินเจ บทบาทต่อการสร้างความหวังว่าจะได้มีชีวิตที่ดีขึ้น เกิดจากความเชื่อว่าได้ทำพิธีสะเดาะเคราะห์ ปิดเป่าเอาเคราะห์ร้ายออกจากตัวไปแล้ว และบทบาทต่อการผ่อนคลายความกังวลต่อการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน เกิดจากความเชื่อว่า การทำบุญสร้างกุศล บริจาคทานในช่วงเทศกาลกินเจจะเสริมดวงชะตาทำให้ได้รับโชคลาภ เป็นต้น **บทบาททางด้านสุขภาพ** การกินเจมีบทบาทในด้านสุขภาพ เพราะช่วยฟื้นฟูร่างกายจากการงดเว้นอาหารหนัก เช่น เนื้อสัตว์ และช่วยเรื่องการขับถ่ายลำไส้ ผู้ที่มาปฏิบัติธรรม

ที่โรงเจตลาดบ้านหมู้อธิบายว่า ชื่นชอบอาหารเจที่โรงเจตลาดบ้านหมู เพราะเป็นอาหารเจแท้ที่ทำจากผัก ไม่ใช้วัตถุติดสีที่ทำจากแป้ง ดังนั้น การกินเจจึงมีบทบาทตอบสนองความต้องการด้านการรักษาสุขภาพของคนในยุคปัจจุบันอีกทางหนึ่งด้วย

บทบาทต่อการแสดงสถานะต่อสังคม พบว่า ผู้ที่มาประกอบพิธีกรรมกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมูในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งนิยมนำภาพถ่ายของตนขณะประกอบพิธีกรรมเผยแพร่ลงในสื่อออนไลน์ เนื่องจากปัจจุบันการกินเจเป็นกระแสความนิยมอย่างหนึ่งที่สังคมให้คุณค่าว่าผู้ที่เข้าร่วมการกินเจคือคนที่มีจิตใจมุ่งมั่น เป็นคนมีจิตใจใฝ่ในการกุศล ดังนั้นการเข้าร่วมพิธีกรรมกินเจจึงมีบทบาทแฝงในแง่ของการแสดงสถานะ นิยามตัวตนต่อสังคมว่า ตนเป็นคนร่วมสมัย ทันสมัย และเป็นคนดีที่ชื่นชอบการปฏิบัติธรรม

บทบาทต่อการสืบทอดและแสดงอัตลักษณ์จีน ช่วงเวลาในพิธีกรรมการกินเจเป็นช่วงเวลาที่คนไทยเชื้อสายจีนได้นำเสนอตัวตนว่าเป็นคนจีน ที่มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมที่โดดเด่น แตกต่างจากคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ในชุมชนเดียวกันผ่านพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น วิธีการไหว้เทพเจ้าองค์ต่าง ๆ การใช้ของเซ่นไหว้ การบริจาคทาน การเข้าร่วมพิธีกรรมรับเจ้า ส่งเจ้า การทักทายพูดคุยกันเป็นภาษาจีน การกินอาหารด้วยตะเกียบ เป็นต้น นอกจากนี้ การที่ปู่ย่า ตายาย และพ่อแม่พาลูกหลานมาไหว้เจ้าในเทศกาลกินเจ ยังเป็นการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมการกินเจให้กับลูกหลาน ทำให้คนไทยเชื้อสายจีนในรุ่นต่อไป รับรู้ถึงระเบียบวิถีปฏิบัติของชาวจีน และทำให้ประเพณีถือศีลกินเจอันเป็นอัตลักษณ์ของคนจีนได้รับการสืบทอดต่อไป

บทบาทต่อการเชื่อมความสัมพันธ์ การเข้าร่วมพิธีกรรมการกินเจ มีบทบาทแฝงในด้านการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น ปู่ย่าตายายกับลูกหลานหรือสามีภรรยา ให้ได้มีกิจกรรมร่วมกัน ได้ช่วยเหลือ พุดคุย รับประทานอาหารร่วมกัน แตกต่างจากช่วงเวลาปกติที่ลูกหลานต้องออกไปทำงาน และไม่ค่อยได้อยู่บ้านพุดคุยกับปู่ย่าตายาย นอกจากนี้ การเข้าร่วมเทศกาลกินเจยังกระชับความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อน ทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อกัน ขณะที่ในหมู่ผู้สูงอายุ บทบาทของเทศกาลกินเจยังช่วยให้คนสูงอายุได้พบปะเพื่อนฝูง ช่วยให้จิตใจแจ่มใส และคลายความเหงา

2. บทบาทระดับชุมชน ได้แก่ บทบาทต่อการแสดงอัตลักษณ์ชุมชนชาวจีน

เทศกาลกินเจเป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่อัตลักษณ์ความเป็นจีนในสาวชะโงกได้มีโอกาสแสดงออกต่อสาธารณชน ต่างจากช่วงเวลาปกติที่คนภายนอกมักรู้จักชุมชนสาวชะโงกจากชื่อเสียง

ของหลวงพ่อเหลือและวัดสาวชะโงกซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนไทยพุทธ การจัดพิธีกรรมกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ เป็นการแสดงให้เห็นว่า ชุมชนสาวชะโงกเป็นชุมชนชาวจีนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน โดยสะท้อนผ่านประวัติของศาลเจ้าตลาดบ้านหมุ่ ชุดโจ้ว และรูปแบบพิธีกรรมแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ ยังมีระดับแผ่ขยายถึงการแสดงอัตลักษณ์จีนต่อสังคมภายในจังหวัดฉะเชิงเทราด้วยว่า ชุมชนชาวจีนในสาวชะโงก ก็เป็นหนึ่งในชุมชนชาวจีนที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทรา ร่วมกับชุมชนชาวจีนอื่น ๆ เช่น ชุมชนชาวจีนตลาดบ้านใหม่ ตลาดบางคล้า เป็นต้น **บทบาทในการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน คนไทย-คนไทยเชื้อสายจีน** การที่โรงเจมีกิจกรรมกินเจเป็นเวลา 11 วัน เป็นการเปิดโอกาสให้คนไทยในชุมชนได้หารายได้จากการตั้งร้านขายอาหารเจบริเวณด้านนอกศาลเจ้า ทำให้ชาวบ้านในชุมชนรู้สึกดีกับการมีโรงเจตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนของตน การกินเจจึงมีบทบาทแฝงในด้านการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่เป็นคนจีนและคนไทย ให้เกิดความรู้สึกดีต่อกัน

ในภาพรวม บทบาทที่เด่นที่สุด คือ บทบาททางด้านจิตใจ บทบาทระดับรองลงมา คือ การแสดงอัตลักษณ์ความเป็นจีนและชุมชนชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนบทบาทที่ไม่ปรากฏในการจัดพิธีกรรมการกินเจบ้านหมุ่ ได้แก่ บทบาทด้านการท่องเที่ยว เนื่องจากจากการลงภาคสนามพบว่า การกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ มีกิจกรรมที่เน้นปฏิบัติธรรมตามธรรมเนียมเก่าแก่ และไม่มีมีการประดิษฐ์สร้างประเพณีเป็นงานใหญ่เพื่อการท่องเที่ยวเหมือนเทศกาลกินเจที่หาดใหญ่ หรือที่เยาวราช เทศกาลกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่จึงมีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีของชาวจีนไว้ ทั้งนี้เหตุผลที่ไม่ได้เป็นการท่องเที่ยวอาจเป็นเพราะวัตถุประสงค์หลักในการจัดพิธีกรรมกินเจที่บ้านหมุ่นั้นเน้นการทำทานและถือศีลงานกิจกรรมรื่นเริงในเชิงการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ จึงไม่เหมาะที่จะนำมาจัด เพราะอาจเป็นการรบกวนการปฏิบัติพิธีกรรม นอกจากนี้ สภาพชุมชนสาวชะโงกก็ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างงานประเพณีขนาดใหญ่ในเชิงธุรกิจท่องเที่ยว เพราะถึงแม้ว่าชุมชนสาวชะโงกจะมีทางเข้าติดต่อกับถนนสายหลักได้ แต่เส้นทางถนนภายในชุมชนยังคับแคบไม่รองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว ทำให้การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนสาวชะโงกมีแนวโน้มสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือการท่องเที่ยวทางธรรมชาติด้วยเส้นทางจักรยานมากกว่า

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาประวัติความเป็นมาของเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู๋ ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งให้เห็นว่าฉะเชิงเทราเป็นถิ่นฐานที่ชาวจีนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ตั้งแต่ในยุคอดีตเนื่องจากมีพื้นที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกและค้าขายกับชุมชนอื่น ๆ ชาวจีนในตำบลสาวชะโงกมีประเพณีถือศีลกินเจตามแบบอย่างบรรพบุรุษที่เคยกระทำมากกว่า 100 ปี การรักษาประเพณีพิธีกรรมดังกล่าวนี้ มีบทบาททั้งในด้านช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันทางจิตใจ อันเป็นมิติทางด้านศาสนา และบทบาทในด้านการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นจีนท่ามกลางคนชาติพันธุ์อื่น ๆ ในชุมชนสาวชะโงก อันเป็นมิติทางสังคม การวิเคราะห์ความเชื่อและบทบาทของเทศกาลกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมู๋ ซึ่งให้เห็นว่าชาวจีนในชุมชนสาวชะโงกมีความเชื่อเรื่องเทพนพเคราะห์เช่นเดียวกับชุมชนชาวจีนอื่น ๆ ในประเทศไทย โดยเทศกาลกินเจมีบทบาททั้งในระดับบุคคลและระดับชุมชน เช่น การสร้างความสงบสุขทางจิตใจ ช่วยฟื้นฟูสุขภาพร่างกาย และมีบทบาทในด้านการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชุมชนชาวจีน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรหทัย รุ่งทิวรัตน์ (2550) ที่พบว่าเทศกาลกินเจในสังคมไทยปัจจุบันมีบทบาทสำคัญต่อการช่วยธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จีนให้ดำรงอยู่ผ่านการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในพิธีกรรม และงานวิจัยของปิยะพงษ์ ทับทิมทอง (2554) ที่พบว่า เทศกาลกินเจมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และสุขภาพ ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม และก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในด้านการขายสินค้าที่ใช้ในพิธีกรรม นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์พลวัตของเทศกาลกินเจ โรงเจตลาดบ้านหมู๋ ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แม้เทศกาลกินเจในสังคมไทยหลายแห่งจะเปลี่ยนแปลงหน้าที่จากประเพณีเพื่อการถือศีลปฏิบัติธรรมไปเป็นเทศกาลที่เน้นสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ เช่น งานวิจัยของสมศักดิ์ คล้ายสังข์ (2549) ที่พบว่า เทศกาลกินเจที่เยาวราชมุ่งเน้นสร้างกิจกรรมเพื่อความบันเทิง การแสดง และขายอาหารมากกว่าสื่อสารเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม แต่ในบางชุมชน เช่น ชุมชนสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังคงสืบทอดและรักษาธรรมเนียมปฏิบัติ ความเชื่อ พิธีกรรมไว้ตามแบบดั้งเดิม ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงที่ว่า สังคมที่เข้าสู่ภาวะความทันสมัยไม่ได้ก่อให้เกิดเฉพาะความเปลี่ยนแปลงในแง่การเสื่อมความหมายของประเพณีพิธีกรรมเพียง

ด้านเดียว แต่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์สองด้าน คือ การปรับเปลี่ยนโดยใช้ประโยชน์จากความทันสมัยที่เข้ามา ขณะเดียวกันก็รักษาความเก่าแก่ดั้งเดิมไว้ พลวัตของเทศกาลกินเจจึงมีทั้งลักษณะการสืบทอดและสร้างสรรค์เพื่อให้ยังสามารถดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเพียงเทศกาลกินเจที่โรงเจตลาดบ้านหมุ่ สาวชะโงกเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ชุมชนชาวจีนที่มีการจัดเทศกาลกินเจในฉะเชิงเทรายังมีอีกหลายแห่งและล้วนแล้วแต่เป็นโรงเจเก่าแก่ มีวัฒนธรรมประเพณีเฉพาะตัว ดังนั้น จึงควรมีการศึกษารวบรวมเทศกาลกินเจที่โรงเจแห่งอื่นๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทราต่อไปให้ครบถ้วน เพื่อให้ได้ภาพรวมของประเพณีกินเจ ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดฉะเชิงเทรา ทำให้มีหลักฐานของการดำรงอยู่ของชาวจีนในฉะเชิงเทราในมิติของเทศกาล อันสะท้อนให้เห็นวิถีคิดและตัวตนของชาวจีนในบริบทสังคมปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

- เกตมาตุ ดวงมณี. (2558, กรกฎาคม-ธันวาคม). ความเหมือนและแตกต่างของพิธีกรรม
ในเทศกาลกินเจของศาลเจ้าจีนในจังหวัดตรัง. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*,
10(2), 107-122.
- เจษฎา นิลสงวนเดช. (2557). ตำนานพระกิวทองโต้ตอบกับความเชื่อในสังคมไทย.
วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 34(2), 63-80.
- दनัย ไชโยธธา. (2538). ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น.
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ถาวร สิกขโกศล. (2557). *เทศกาลจีนและการเซ่นไหว้*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปิยะพงษ์ ทับทิมทอง. (2554). *ประเพณีการกินเจของชาวภูเก็ต: กรณีศึกษาศาลเจ้า
จ้วยตุ่ยเต้าโบเก้ง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา,
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2552, กรกฎาคม-กันยายน). เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของ
ศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*,
29(3), 113-138.
- วิรัตน์ แก้วแทน. (2537). *การศึกษาประเพณีกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองตรัง
จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยคดีศึกษา,
คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมศักดิ์ คล้ายสังข์. (2549). *ยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมย่าน
เยาวราช ศึกษากรณี: เทศกาลกินเจ*. กรุงเทพฯ: ชุดโครงการวิจัยยุทธศาสตร์
การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- อรหทัย รุ่งทวีรมนิตย์. (2550). *บทบาทของเทศกาลกินเจในสังคมไทย*. การศึกษาค้นคว้าอิสระ
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาประยุกต์, คณะมนุษยศาสตร์,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.